

**TARBIYALANUVCHILARDA EKOLOGIK TUSHUNCHA VA EKOLOGIK
MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASINING MODELI, SHAKLLARI,
METODI VA VOSITALARI.**

F.M.Bekchanova

UrDU Pedagogika fakulteti

“Maktabgacha ta’lim metodika” kafedraasi o‘qituvchisi

+99894-112-18-89

N.Sh.Xatamova

UrDU Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2 bosqich talabasi

Annotatsiya. *Bugungi kunda bolalarda ekologik tuyshunchani shakllantirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Chunki hozirda ekologiyaning yomonlashuvi natijasida bora-bora dunyo inqirozga yuz tutishi mumkin. Shuni hisobga olgan holda ertangi kelajagimiz bo‘lmish yoshlarni ekologik madaniyatli qilib tarbiyalashimiz zarurdir. Mazkur maqolada tarbiyalanuvchilarda ekologik tushuncha va ekologik madaniyatni rivojlantirish texnologiyasining modeli, shakllari, metodi va vositalari haqida so‘z yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Ekologiya, ta’lim, tushuncha, qadriyat, atrof-muhit, ijtimoiy, tabiat, bola, shaxs, ko‘nikma, bilim, biosfera, obyekt, ko‘nikma.*

Ta’lim jarayonida ijtimoiy hodisalar negizida shaxsni tarbiyalashning eng ommabop vositasi, shubhasiz ekologik tarbiyadir. O‘quv mashg‘ulotlari jarayonida bola shaxsining ijtimoiy dunyoqarashini shakllantirish, atrof-muhit tushunchasini rivojlantirishda ekologik tarbiyaning o‘ziga xos jihatlari bor. Ekologiya atamasi yaqin vaqtlargacha faqat mutaxassislariga ma’lum bo‘lib, uni fanga 1866-yili nemis olimi E.Gekkel kiritgan. , “Ekologiya”so‘zi , “eko”-uy, turar joy, “logos”-fan so‘zlarini anglatib, u atrof-muhitning buzilishi va bunga sabab bo‘lgan omillar, muhit halokatining oldini olish, chora-tadbirlarini ishlab chiqish borasidagi bilimlarni targ‘ib etishdagi nazariyalarni ham O‘rta Osiyoda yashab ijod etgan olimlardan Muso al-Xorazmiy, Abu Nassr farobiy Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino kabi allomalar tabiat fanlariga katta hissa qo‘shganlar. Jumladan, g‘arb madaniyatining ajralmas qismi sifatida ekologik omil va tarbiyaning o‘rni beqiyos. Buyuk yunon faylasufi Arastu barcha fanlarni tabiat va fizikaga ajratishi ham ularning tabiat sirlarini bilishga katta qiziqish bilan qaraganidan dalolat beradi. Qadimgi yunon tafakkurida, oldingi sahifalarda qayd etilganidek, “kullura” tushunchasining, “yerga ishlov berish”, “yerni qayta ishlash” ma’nosida qo‘llanilishi ham qadimgi yunonlar ta’savvurida ma’naviy madaniy hayotni va tabiatning o‘zaro bog‘liq ekanligini ifodalaydi. Hozirgi vaqtda o‘quvchilarda ekologik bilim (ta’lim) va ekologik madaniyat (tarbiya) ning dolzarb pedagogik muammolardan biridir. Ekologik tarbiya-ekologik bilim mahsuli ya’ni

ekologik nazariyaning amaldagi ko‘rinishini axloqiy jihatdan shakllantirish me‘yori o‘rinlidir. V.A.Suxamlinskiy shunday deydi: „tabiatni inson tushungandagina tabiat uning tarbiya manbasi bo‘lib qoladi“. Bu izoh natijasida ekologik madaniyat atamasi vujudga keladi. Shuni aytish joizki, ekologik tarbiyaga ega bo‘lgan shaxsda ekologik madaniyat yuksak ko‘rsatkichga yetishi tabiiy holdir.

Tarbiyalanuvchilarda ekologik tarbiyani shakllantirish bevosita atrof-muhitni o‘rgatish bilan aloqadordir. Pedagogik izlanishlar natijasida o‘quvchilarda ekologik tarbiyani shakllantirishning metodlari, usul va uslublari aniqlangan. Bolalarda tarbiya turini shakllantirishda pedagogik kuzatuv, suhbat va savol-javob metodlari muhim o‘rin tutadi.

1. Pedagogik kuzatuv. mazkur metod o‘quvchi shaxsini tabiiy holda hamda maxsus tashkil etilgan sharoitlarga o‘rganish uning ruhiy-irodaviy, intellektual irodaviy hamda emotsional xususiyatlarini aniqlash, ularga tayangan holda o‘quvchiga muayyan ta’sir ko‘rsatish xususida umumiy ta’savvurni hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu metodning ekologik tarbiyani shakllantirishdagi boshlang‘ich metod sifatida qaralsa o‘rinli bo‘ladi. Kuzatish metodi orqali o‘quvchi shaxsining tabiat va undagi muammolarga qarashini, savol-javob yoki hikoya vaqtida, muzokaralar jarayonidagi talqinini o‘rganishga foyda beradi.

2. Suhbat metodi. mazkur metod bevosita kuzatish metodi bilan uyg‘undir. Suhbat metodi orqali o‘quvchi shaxsida ekologik tarbiyani shakllantirishning og‘zaki usulidan foydalanilib, bu metod orqali ekologik tarbiyani turli hikoyalar, rivoyatlar, xalq og‘zaki ijodi namunalari, jumladan maqollar orqali, tanqid va tahlillar yuzasidan olib borish

o‘rinlidir. Suhbat metodida o‘quvchi shaxsiga hamda pedagog zimmasiga to‘siqlar qo‘yilmay, aksincha, erkin muloqot qurish tarbiyaning yetarlicha nuqtaga chiqishiga yordam beradi deb hisoblayman. Jumladan, o‘rtaga tashlangan mavzu yoki muammoga ekologik bilimlarni ishga solgan holda fikr bildirish, jamoa bilan yohud pedagog orqali xato talqinlar va qarashlarga barham berish yoki ijobiy fikrlarni ekologik madaniyat darajasida shakllanishiga ko‘maklashish mazkur metod faoliyatida amalga oshiriladi.

3. Savol-javob metodi. Mazkur metod suhbat metodining tub mohiyati asnosida shakllanadi. Savol-javob usuli pedagog va o‘quvchi shaxsida faol muloqotni yuzaga keltiruvchda bir qator imkoniyatlarga ega. Bu metoddan samarali foydalanishda bir qancha vositalariga e‘tibor qaratish joiz. Ya‘ni:

-pedagog tomonidan ishlab chiqilayotgan savollarning bola yoshiga va psixologik holatiga mosligi;

-savollarning muayyan mavzu yoki holat mazmunining tahlil etishga yo‘naltirilganligi;

-savollarning bir-birini mantiqiy to‘ldirib borishi, ular o‘rtasida o‘zaro aloqadorlik, izchillik hamda uzviylikka erishish;

-savollarga to‘la qonli javob berish uchun o‘quvchilarga imkoniyat yaratish.

Pedagog sifatida ekologik tarbiyani shakllantirar ekanmiz, albatta qadriyatlarga, urf-odatlariga, ilmiy va badiiy adabiyotlarga tayanib mulohaza yuritish darkor. Bugungi kunda kuchli fuqarolik jamiyati qurish arafasida turgan davlat ekanmiz, pedagoglar zimmasiga o‘quvchi shaxsini komil shaxs sifatida komol toptirish vazifasi kuchaytirildi. Jumladan komil shaxs dunyoviy va diniy bilimlarni egallagan barkamol shaxs ekan, demak biz pedagoglar ta‘lim tarbiya jarayonida, ayniqsa tarbiya nuqtayi nazarida ham diniy, ham dunyoviy manbalar negizida uzluksiz jrayonni olib borishimiz darkor. Jumladan, Qur‘oni Karim, hadislar, qadimgi diniy manbamiz bo‘lmish “Avesto”, qolaversa zamonaviy adabiyot namoyondalari asarlaridan suhbat va savol-javob metodlari bola tarbiyasida muhim deb hisoblangan.

Bugungi zamon hamnafasi bilan aytadigan bo‘lsak, dunyo hamjamiyatlarida aynan ekologik tarbiyaga qanday yechimlar topilayotgani, bartaraf etilayotgani, usul va uslublaridan ham yetarlicha o‘rganib, uni maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulot ishlanmalarimizga qo‘shishimiz darkor. Maktabgacha pedagogika uchun bolalarning tabiat bilan yaqin aloqasini shakllantirish maqsadida ekskursiyalar sonini ko‘paytirish. Ushbu yondashuv bir tomondan bolada axloqiy tamoyillarni rivojlantirish, tabiatning go‘zalligini ko‘rish, uni his qilish va tushunish qobiliyatini, boshqa tomondan, bilim qiziqishini rivojlantirish, tabiatni bolani o‘qitishning universal obyekt sifatida ko‘rib chiqishni nazarda tutgan. Buning natijasida aqliy va axloqiy-estetik rivojlanish uchun

tabiatdan foydalanishning katta imkoniyatlarini ta'kidlanadi. Bu metod orqali bolaning tabiat haqidagi bilimlarini va tabiat bilan aloqani kengaytirishni tavsiya qilaman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. N.M.Quchqarova Journal of Advanced Research and Stability. Tarbiyachilarga "Avesto"da iqtisodiy qarashlar va iqtisodiy tarbiya masalalarini o'rganish, 2-bet
2. N.M.Quchqorova Jamiyat va innovatsiyalar. "Mutafakkirlar mulk va tadbirkorlik xususida", 161-bet.
3. JOURNAL OF NEW CENTURY INOVATIONS. Ta'lim jarayonida masofaviy ta'limning afzalliklari. 19-bet
4. Sh.M. Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston strategiyasi." - Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.y .
5. SPECIFIC ASPECTS OF STEAM TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL EDUCATION. INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY, 3(1), 150-bet.